

EGY SZECESSZIÓS NŐI NAPERNYŐ RESTAURÁLÁSA

Történeti áttekintés

Ernyőket elsőként a föld legnaposítotesebb területein alkalmazták. A nap ellen védelmet adó, hordozható ernyő kedvelt volt. A napernyő sokkal régebbi keletű, mint az esernyő. Védő funkciója mellett az ókorban a méltóság jele és a hatalom szimbóluma volt. Száma a rang és az előkelőség fokát jelképezte. Nyeles napellenzőket nagy számban használtak az Asszír, a Perzsa, az egyiptomi birodalomban, de Kínában, Japánban és Bizáncban is¹. A perzsa ábrázolásokon díszes ernyőket láthatunk, amelyeket rabszolganők tartanak királyuk feje fölé. Maga a satrapa szó a satra gyökből ered és az ernyő urát jelenti².

Az i.e. 3000-ból származó egyiptomi ábrázolásokon felismerhetőek ernyőszerű tárgyak, ún. legyezőernyők. Ezeknek lapos, félkör alakú vázát boríthatták pálmalevelekkel, tollakkal, textillel vagy bőrrrel. Szárakra - amely nem feltétlenül középen csatlakozott hozzá - küllőket és csuklókat szereltek. A küllők anyaga a legyezőkhöz hasonlóan lehetett halcsont, nád, fa, szaru, teknőc, gyöngyház, vagy elefántcsont. A napernyő a görög és római kultúrába keletről terjedt el. Itt már nem csak az előkelők használták, hanem bárki hozzájuthatott. A görögök ünnepi meneteik alkalmával papjaik fölé hófehér ernyőket emeltek³. A rómaiak már ismerték az eső ellen védő ernyőt, az esernyőt is. Plinius szerint a napernyő római változata egy bambuszból készült keretből állt, amelyet pálmalevelekkel fedtek be. Olykor a keret és a nyél drágakövekkel díszített elefántcsontból készült, és arannyal hímzett selyemmel borították⁴. Az első európai ernyők formájukat tekintve igencsak hasonlítottak a későbbi korok ernyőihöz. Hosszú nyélre voltak erősítve, néha mozgatható szerkezettel. Ez lehetővé tette, hogy az árnyék a kellő helyre legyen irányítható⁵.

Az ernyő a keresztény művészetben is megtalálható. XII-XIII. századi freskókon is láthatók ernyőábrázolások. Ezek a szertartási ernyők harang alakúak voltak. Csíkos huzatukat, az alján körben bojtsorral díszítették.

Hosszú szünet után a napernyő a XV. században jelent meg újra Itáliában, Spanyolországban, majd később

Franciaországban, egyházi és állami szertartásokon. Az olasz lovagok divatba hozták bőr ernyőiket, amelyeket lóháton is magukkal vittek. Velencében a dózsék fölé ünnepek alkalmával mindig egy díszes ernyőt tartottak⁶.

A XVI. században már az egyszerűbb néprétegek is használtak ernyőt, sőt készítettek többszemélyes, összecsucskható ernyőket is. Ezeknek súlya és terjedelme akkora volt, hogy szolgálók vitték gazdáik háta mögött⁷. A XVII. században a fanyelű, bőrrrel bevont, családi ernyők nemzedékről nemzedékre öröklődtek. Az ernyők alakja változatos; lehetett félkör, csúcsos, szögletes vagy háromszög formájú. Thomas Coryate angol utazó ezt írta 1611-ben: az Itáliaiak egy „umbrella” (árnyékoló) nevezetű, kis baldachin-szerű dolgot hordanak magukkal a nap perzselő sugarai ellen, ami bőrrrel van borítva⁸.

A XVII. század elején a franciák „parasol”-nak nevezték el a napernyőt. Divatja Medici Mária (1573-1642) nyomán terjedt el Párizsban. A XVII. századbeli francia ernyő majd 4 fontot nyomott. A Hotel de Sullyben sokáig őriztek egy ernyőt, amelyet IV. Henriknek tulajdonítanak. Ez is nagy méretű, kék selyem ernyő volt, arannyal hímzett liliomokkal⁹. Számos ernyőről tesznek említést a XIV. Lajos ruhatárából származó leltárkönyvek. 1673-ban 14 ernyője volt az udvarnak. 11 darab színes taftból, 3 pedig viaszolt lenvászonból készült, amelyeket selyemmel béleltek és arany szállal hímeztek ki¹⁰.

A napernyő használata ebben az időben még nem volt általános. Ennek bizonyítéka az 1769-ben Párizsban alakult napernyőkölcsönző társaság¹¹. A francia napernyőknek eleinte szaruból készült a nyele, vászonból a teteje. Az ernyők szerkezetét mindinkább igyekeztek tökéletesíteni. 1750-től kezdve Franciaországban, majd Németországban kezdtek összecsucskható ernyőket készíteni. Jean Marius 1700 körül fejlesztette ki a kisméretű ernyőt, amelyet táskában is vihettek. Ezeket az ernyőket „parapluie dans l’etui”, azaz zsebernyőnek nevezték. Akkoriban azonban ez nem jelentett áttörést, mert a hölgyek a botszerű, sétatálcának is használható ernyőket kedvelték, ezzel könnyítve a kényelmetlen cipellőjükben való járást¹².

A hagyomány szerint 1756-ban egy angol orvos, Hanway nevével hozták kapcsolatba az első olajozott vászonernyőt. Voltak hosszúnyelűek, tárolórekeszt rejtők, vagy rugóval nyílók. Az ernyők stílusát valójában a nők alakították, ok terjesztették el az egész társadalomban. Divatja akkor kezdődött el, amikor már a funkcionális fejlődése befejeződött, és más értékei: a dekorativitás, az esztétikum, a művészi hatás is előtérbe kerülhetett. Ebben az időben megjelenése igen változatos lett. A nyél lehetett egészen hosszú, vagy egészen rövid, összecukható, billenthető, díszesen faragott, drágaköves, vagy egyszerű is. A teteje ívelt, vagy meredeken csúcsos kör, szögletes, harang és kupola alakú. A huzatuk szövött és nyomott mintázattal, hímzéssel, csipkével, virágokkal, rojtokkal, bojtokkal, zsinórokkal, paszományokkal ékesített; sötét vagy világos színű is lehetett.

A korszak divatlapjai alapján 1788-ban a fehér, 1789-ben a zöld, 1791-ben a piros, 1804-ben a kék volt divatos¹³. 1810 körül a pagoda formájú ernyőket kedvelték, 1815-re már a billenő ernyő hódított teret¹⁴. Ezeket az ernyőket a szakirodalom „knicker”, ill. márkai ernyőknek nevezi. A szárát két ponton is oldalirányban akár 90 fokkal el lehetett hajlítani¹⁵. 1862-ben jelent meg a "paratout en tout cas" (minden-alkalomra való) ernyő. Ezt nem csak a nap, de az eső ellen is tudták hordani. Ekkor váltak divatosá a rövid, bambusznyelű Bismarck ernyők és a Brüsszeli néven ismert, lánccal és horoggal a derékra erősíthető ernyők¹⁶. A XIX. század végére a napernyő már a viselet szinte kötelező kiegészítőjévé vált. Azt, hogy a napernyő mekkora jelentőséggel bírt akkoriban a női öltözködésben, Maria von Bunsen feljegyzéseiből is megállapíthatjuk: „Nagy örömmel utaztam Cannes-ba, csomagoltam a cókmojkaimat, gondosan mérlegeltem, hány napernyővel tudok majd kijönni: egy praktikus, egy egyszerű, egy világos, egy jó színes, egy selyem, ami a legjobb utcai ruhámhoz illik, egy levegős és egy gazdagon díszített az elegáns délutáni ruhákhoz. Szükségben ennyi is elég”¹⁷.

Az ernyőkészítés

Az első ernyőkészítőket „parapluiés” vagy „parasol” készítőknak hívták Franciaországban. A mesterség a XVIII. század végén vált iparrá, a franciaországi Auvergne-ban. Innen a XIX. század végére már egész Európában elterjedté vált. A műhelyekben általában minden részfolyamatot egyazon mester készített. Az ernyők vázát kezdetben fából, esztergályozással állították elő. A vázkészítők vagy "bursier"-ek a kívánt formát az esztergálás után kézi faragással alakították ki. A nyélfaragáshoz nemesfát, pl. cseresznyét, mahagónit, rózsafát

használtak. Később már üveget, porcelánt, szarut, tektonópáncélt, kaucsukot is¹⁸. „A huzatot lenvászonból, pamutból, selyemből, bőrből vagy alpakkából, azaz a perui és chilei juh gyapjából is készíthették”¹⁹. Az anyagokat háromszögletű fasablonok mellett nagyméretű vágószerszámokkal szabták ki. A tetőrészt 6-8 merevítő küllő tartotta, amely fából, nádból, halcsontból vagy fémből készült.

Az összeállítás során először a merev, vagy csuklóval ellátott szárra a küllőket tartó gyűrűket (a felső fix és az alsó mozgatható gyűrűt) rakták fel. E gyűrűknek két fő típusa volt. Az egyik egy fogaskerékszerű, amelynek minden fogát középen átfűrték. A furatokba vezetett drótygyűrű rögzítette azután a küllők végét úgy, hogy azok pontosan a fogközökben helyezkedjenek el. Így biztosították a küllők elfordíthatóságát, vagyis az ernyő összecukhatóságát (1. ábra). Míg az előző megoldásnál felváltva fűzték a drótot a fogaskerek szemekbe és a küllők lyukaiba, a másik gyűrű kialakítása lehetővé tette, hogy a küllőket előre felfűzzék a drótra, s csak azután rögzítsék a helyére. Ez utóbbi úgy lehetséges, hogy az előző gyűrűt alapul véve a fogaskerek-szemek átfűrése helyett vízszintesen behornyolták azokat (2. ábra). Így csak a horony adta vájatba illesztették a drótkarikát úgy, hogy az arra fűzött küllővégek a fogközökbe kerüljenek. A drótkarikát azután összezárták, hogy ki ne mozdulhasson a gyűrű hornyából. Majd a 6-8 szegmensből álló, előre megvarrt huzatanyagot és a belést erősítették a helyére²⁰. Az alsó, mozgatható gyűrű ideiglenes rögzítését, és ezzel a nyitott vagy csukott helyzet fixálását a napernyő nyelébe süllyeszthető ütközőkkel biztosították. A csúcsra faragott csontdísz, réz kúpot vagy zsinórt és bojtot tettek. A fogó lehetett díszesen faragott csont, fa, gomb vagy kampós végű, festett díszű, de egészen egyszerű is. A huzat szélére varrhattak fodrot, bojtsort, rojtot, csipkét stb.

Az ernyők szerkezete napjainkig nem sokat változott, felhasználási területe azonban igen. Mióta a napsütötte bőrszín divatos, az utcákon ma már egy-egy babakocsira erősített kivételével nem igen lehet napernyőt látni. Napellenző ernyők leginkább csak vízparton, vagy vendéglők teraszán használatosak, a legkülönbözőbb színben, méretben és formában.

Egy szecessziós női napernyő restaurálása

A restaurálandó tárgy jellemzése

Az egeraljai helytörténeti gyűjtemény napernyője valószínűleg Szalóky Károly helybeli gyűjtéséből származik, leltározatlan. Összefüggéseit nem sikerült kide-

riteni: kié lehetett, mikor és mihez viselték. Az ernyő váza fém küllőzetből, ernyőcsúcsból és egy fából esztergált, merev szárból áll (3. ábra). Nyele (fogantyúja) hiányzik²¹, így az ernyőhossz jelenleg csak 60,7 cm. A küllők hossza: 44 cm. Huzata nyolc részből szabott, ekrű színű, atlaszkötésű szövet, amelyre a natúr, túllt feszítették (4. ábra). A túll méhsejtlyukú, hímzést utánzó (ún. gépi hímzésű) virágmintával. Ezzel egyező anyagú, de dúsabb díszű az ernyő szélére varrt fodor.

Az atlasz szövet cikkelyeit színt színnel összefogva, az anyagszeleket 4 mm szélességben visszahajtva, majd a hajtott széltől 2 mm-re letűzve, géppel varrták össze a küllők mentén (5. ábra). Ugyanígy jártak el a túll borítás összeállításánál is. Két ponton, a csúc és a csuklók között, valamint a küllők végeinél erősítették a varratok mentén a huzatokat a küllőkhöz. A csuklókhoz kis kerek, a belső huzatot védő textil alátéteket, a gyűrűkhöz pedig ráncolt szövetkoszorút varrtak.

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményéből származó²² analóg darabnak tekinthető egy azonos típusú, de fekete színű napernyő a XIX-XX. század fordulójáról²³. Ltsz.: 84.8.1. (6. ábra). A túllel borított, nyolc cikkelyű, fodros szélű, belül a küllőket nem takarja bélelés. Fa és fém vázú, réz csúccsal és ráncolt csúcscsodorról. A nyele tompaszögbe hajlított, átmérője a száréval megegyező; díszítménye vésett hatású félgömbök csoportja. A csúcshoz egy sodrott zsinórkarikát rögzítettek, amelyet a csukott ernyőre lehet húzni, hogy összefogja annak huzatát.

A tárgy állapota restaurálás előtt

Az egeraljai gyűjtemény napernyőjét a használat során egyrészt a funkciójából következően, másrészt környezeti hatásokból eredően károsodások érték. A fény, a hőmérséklet és a nedvességviszonyok együttes hatásának következtében mindazon fizikai és kémiai romlás végbement, amelynek hatására az ernyő huzata megnyúlt, meggyengült, összegyűrődött, helyenként kikoptott, felületét poros szennyeződés, rozsdá és vízfoltok borítják (7. ábra). A fémkorrózió okozta legsúlyosabb károsodás (8. ábra) a csuklóknál és a gyűrűknél lévő anyagokat érte, a túllt kevésbé. Az utóbbit viszont annál látványosabban borította be a por, amelytől az anyag sötétszürke, matt és érdes, tapadós fogásúvá vált (9. ábra). A túllon lévő selyem díszítő szalagok láncfonala meggyengült, felszakadozott.

Az ernyő fodra nem a megszokott módon a küllők végétől, hanem attól 4 cm-el feljebb kezdődik. Így a küllők végei a fodor szélességének a középtájáig érnek, ki-

dörzsölve, átlukasztva a rajta szabadon mozgó fodor anyagát.

A fából készült szár foltos, poros, ujjnyomokkal szennyezett, és a váz fém részeivel való dörzsölődésből eredően, néhány helyen sérült, elszíneződött. A vas részek különösen a csuklóknál és a gyűrűknél korrodáltak.

Anyagvizsgálatok eredményei

Az anyagvizsgálatok célja a tárgy anyagainak, készítéstechnikájának a megismerése a legalkalmasabb kezelési mód, ill. raktározási és kiállítási körülmények kiválasztásának érdekében.

A szálasanyagokat optikai módszert alkalmazva a morfológiai sajátosságok alapján azonosítottam. A vizsgálatok eredményei:

- Az alapszövet láncfonala pamut; a vetüléke selyem, a kötése ötfonalas atlaszkötés.
- A túll anyaga pamut, kötése méhsejtlyukú (10. ábra).
- Az ernyő szára bükkfa.

A restaurálási terv elkészítésének szempontjai

A restaurálás célja a tárgy konzerválása, és kiállításra alkalmassá tétele. E célok eléréséhez meg kell erősíteni az ernyő anyagait, lehetőség szerint el kell távolítani a rajta lévő szennyeződések, pótolni a hiányokat.

A textíliák és a váz tisztításához, megerősítéséhez feltétlen szükséges a huzat lebontása, valamint a küllők felső végét összefűző drótkarika szétnyitása.

A huzat tisztításához a nedvestisztítás a legcélszerűbb, mert így módon a tisztítás mellett lehetőség nyílik az anyag gyűrődéseinek kisimítására és deformációjának a megszüntetésére is. A vázszerkezet tisztításához zsíralkohol-szulfát alkoholos-vizes oldatát alkalmazom, mert ezzel egyaránt jól eltávolíthatók a poros és zsíros szennyeződések. A korrodált vas részek mechanikus tisztítása után a fém passzíválása, levédése javasolt.

A túll elég erős; alátámasztást nem igényel. Hiányainak pótlását ezért helyileg, az anyag kötését rekonstruálva legjobb megoldani. A huzat varrókonzerválására több megoldás is felvetődött. Ha alátámasztó anyagot az eredetihez hasonló atlaszkötésű anyagot alkalmazunk, az alátámasztás egyben a hiányok pótlására is szolgál, és elég erős ahhoz, hogy a küllők feszítő hatását az eredeti anyag helyett viselje. További előnye ennek a megoldásnak, hogy az eredeti, szegetlen, hullámvonalban kivágott szövetszél egyszerűen lehet utánozni. Hátránya azonban, hogy ezáltal jelentősen vastagabb

lesz a tüll alatti szövetréteg. Másik lehetőségként a selyemkreplinnel való alátámasztás kínálkozott, de ez átlátsósága miatt nem fedi el eléggé a hiányokat, s ritka szövése miatt csak szegett szélet lehet alkalmazni anélkül, hogy ne kelljen számolni az anyagszél szétfosladozásával.

A jó megoldás kiválasztásához átnéztem a szakirodalom ernyőrestaurálással foglalkozó cikkeit. Három publikációt találtam. Az egyik egy XVII. századi un. Doge's Parasol-ról szól; a másik egy selyem napernyő restaurálásának a leírása, amely a viktoriánus korból származik; a harmadikban pedig egy 1860 körülre datált, selyemborítású női napernyőről és Kossuth Lajos esernyőjéről olvashattam. Mind a négy esetben lebontották a huzatokat, amelyek a küllők feszítő hatásának következtében felhasadtak. Az első három ernyő bélelt, így az alátámasztásos konzerválást követően lehetőség nyílt a bélés és a huzat közé rejteni egy az ernyő küllőit összebb fogó szalagot, amely megakadályozza a túlfeszítést. Kossuth ernyője béleletlen, ezért a szalag helyett a huzat szélének szegésekkel készített varrásszélességbe húztak egy vékony zsinórt. Ez a szövetszélek hosszánál (az ernyő kerületénél) egy parányival kisebb, s a feszítést a huzattól átveszi²⁴.

Sajnos az általam restaurált tárgynál az előzőekben felsorolt módszerek közül egyik sem volt alkalmazható, hiszen béleletlen, a szövetszélet pedig szegés helyett egyszerűen cakkosra vágják. Mindezeket mérlegelve az atlaszkötésű pamutszövet alkalmazása mellett döntöttem. A cél az, hogy ez az anyag átvállalja az eredeti helyett a küllők feszítő hatását. Ez akkor teljesül, ha a felül lévő eredeti anyag lazán, de kisimítva fekszik az alatta lévő, (a küllők feszítő hatásától) feszes alátámasztó anyag felületén. Tehát ennek egy parányival kisebbnek kell lennie, mint az eredeti.

Bontás

A bontás során fő szempont volt, hogy csak azokat a részeket válasszam szét, amelyeket feltétlenül szükséges a megfelelő tisztítás és konzerválás elvégzéséhez. Ezek egyike a felső fémgyűrű hornyában lévő drótkarika, amely a felső küllővégek rögzítését szolgálta, s mára csaknem teljesen átkorrodálódott. Az ernyő más lebontandó részei a textíliák. A munkát ezekkel kezdtem. A kétrétegű huzatot a rögzítő cérnák kibontása után leemeltem az ernyő vázáról. Fércelőcérnával megjelöltem, hogy a huzatnak melyik varrata melyik küllőhöz volt erősítve. Mind a tüll, mind az atlasz szövet tisztítás utáni kitűzéséhez, s a deformációk megszüntetéséhez szükséges, hogy

az anyag síkban kiteríthető legyen. Ezt huzatrétegenként egy-egy összevarrás, és a vele szemben lévő varrat felének a felbontásával el lehetett érni.

Az ernyő küllőzetének megtisztításához és konzerválásához először biztosítani kellett a felső küllővégek hozzáférhetőségét. Ehhez az ezeket összefogó drótkarikát szét kellett nyitni. Eredetileg a drótvégek összecsavarásával oldották meg a záródást. A két drótvég a korróziótól annyira egymáshoz tapadt, hogy amikor a szétesavarással próbálkoztam, az első kisebb feszítőhatásra eltört. Láthatóan az ernyő kinyitáskor fellépő feszítőhatást sem bírta volna ki, ezért a fémrestaurátor kollégával a drót kiváltása mellett döntöttünk.

Tisztítás, konzerválás

A jó állapotban lévő réz ernyőcsúcsot és a festett fém részeket alkohollal tisztítottam, majd a festékhányos helyekről mechanikusan távolítottam el a korróziót. A megtisztított vas felületet híg csersav oldattal passziváltam. Ettől fekete színt kapott és kevésbé ütött el a feketére festett eredeti felülettől. Védőréteget Paraloid²⁵ (B 72) 3 %-os acetonos oldatával képeztem.

A fa ernyőszárat zsíralkohol-szulfát alkoholos-vizes oldatával tisztítottam, majd benzines méhviasz-paraffin oldattal visszaállítottam selymes fényt.

A huzatrétegek tisztítását a felülethez nem kötött poros szennyeződések mikroporszívós eltávolításával kezdtem. A nedvestisztítást Evamin²⁶-os lágy (ionmentes) vízben végeztem, cellulóz szivaccsal finoman tamponálva a textíliákat. Az atlasz szövet rozsdafoltjait komplexonos²⁷ pakolással halványítottam, előtte azonban végeztem egy öblítést, hogy a szennyeződés ne üljön vissza a textíliába. A folttisztítás után még háromszor kiöblítettem a szövetet, majd szálára igazítva, méretre kitűzve szárítottam. Az anyag visszakapta egyenletes, selymes fényét. A tüll tisztítása azonban az első alkalommal nem vezetett kellő eredményre, ezért megismételtem a folyamatot. Az egyszeri, de hosszú ideig tartó mosási folyamat során, amíg a nehezebben eltávolítható szennyeződések oldódására várunk, a hamarabb oldódók felaprózódnak és visszasüllyedve újra a textíliához kötődnek. Ezt azután még sokkal nehezebb eltávolítani, hiszen a felaprózódás miatt a szennyeződés ekkor már sokkal nagyobb felülettel tud a textíliához kötődni. A két rövidebb ideig tartó beavatkozással ezt kerültem el. A tisztítást ezúttal is az öblítés, kisimítás, szárítás folyamata követte. A szárítást az enyhén nedves stádiumnál abba hagytam,

hogy az anyag magától érje el a teljes száradást. Le-
csökkentve ezzel azt a veszélyt, hogy a száradáskor
a szerkezeti víz egy részét a textil elveszítse.

A varrókonzerválást domború felületen végeztem
(amely egy nagy átmérőjű henger palástrészetének
fogható fel) úgy, hogy a pamutatlasz legyen alul a
kisebb kerületen, az eredeti szövet pedig felül, a na-
gyobb kerületen, s a háromszög alakú huzatdarabok
alja mindig párhuzamos legyen a hengerpalást alsó
élével. A két kerület közti különbség garantálja,
hogy az alátámasztó anyag minden cikkelynél azo-
nos mértékben egy parányival kisebb, mint az eredeti.
Az alátámasztáshoz csúsztatott előöltést, a varró-
konzerváláshoz áthidaló és lefogó öltéseket alkal-
maztam.

A túllre varrt selyem díszítoszalagokat szintén áthida-
ló öltéssel konzerváltam, de alátámasztóanyag nélkül.
Így alátámasztásul maga a túll szolgál, amire a selyem-
szalagokat eredetileg varrták. A túll kisebb hiányait a
méhsejtlyukú textúrának megfelelően tűmunkával pó-
toltam. Ezek közül a legtöbb a küllők végződésénél he-
lyezkedett el, ezért ezen területek védelmére, hogy ne
dörzsölgdjék közvetlenül az anyag, egy-egy darabka
selyemkreplint varrtam selyemszállal a fonákoldalra. A
fodor hullámos széléből hiányzó teljes ívet selyem-
kreplinnel egészítettem ki.

Összeállítás

Az összeállítást a küllők felső végét összefogó drót-
karikának a pótlásával kezdtem. Kiválasztottam egy az
eredetihez hasonló drótot, amelyet Paraloiddal levéd-
tem, majd felfűztem rá a küllőket, és a felső gyűrű hor-
nyába illesztettem. A záródást az eredeti technika sze-
rinti összetekeréssel biztosítottam.

A textíliák visszahelyezéséhez a huzat megbontott var-
ratait az eredeti technika szerint visszaállítottam, majd a
belső oldalán az alátámasztóanyag széleit egymásra la-
polva, kézi tűzőöltéssel összevarrtam. Először a küllők-
kel közvetlenül érintkező szövetdarabkákat rögzítettem
a csuklókhoz és a felső gyűrűhöz, majd az atlasz alapot
és a túllt erősítettem a helyére. Az ernyő így már bizton-
sággal kinyitható és kiállítható (11-12. ábra). Ideális ál-
lapot az, ha nyitott, de nem feszített állapotban állítják ki
a megfelelő fényerő és páratartalom biztosítása mellett²⁸.

A korábban ismertetett analógiákon a fogantyúknak
három fő típusát lehetett megkülönböztetni. Valószínű-
síthető, hogy a 6. ábrán látható típust erősítették erre az
ernyőre, de miután pontosan meghatározni nem tudtuk,
ezért az ernyő nyelét nem pótoltam. Amennyiben egy
kiállításához mégis nélkülözhetetlen lenne a hiányzó
nyél rekonstrukciója, javasolom, hogy az ne legyen fixen
rögzítve az ernyő szárához, hanem bármikor sérülés
nélkül bonthatóan csak ráhúzva kerüljön a szár végére.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK:

ALBROD 1992 = ALBROD, G.: Mit Charme und Chic: Der
Schirm. In: Schirm Objecte aus Hadverk. Mode und
Kunst Rheinland-Verlag GmbH. Köln 1992

BECKS 1992 = BECKS, L.: Ursprung und Bedeutung des
Schirms. In: Schirm Objecte aus Hadverk. Mode und
Kunst Rheinland-Verlag GmbH. Köln 1992

KYBALOVA 1977 = KYBALOVA L.: Képes divattörténet
az ókortól napjainkig. Corvina Budapest 1977

SPARY 1992 = SPARY, C.: "Parapluismacher" und
Schirmfabrik In: Schirm Objecte aus Hadverk.
Mode und Kunst Rheinland-Verlag GmbH. Köln
1992

VÚ 1889 = Vasárnapi Újság (Budapest) 36.1889/15.

WOOD 1967 = WOOD, M. A.: Sunshades, parasols and
umbrellas In: Antiques, 1967. April. 492.

¹ BECKS 1992. 15-27.

² VÚ 1889. 241.

³ BECKS 1992. 15.

⁴ WOOD 1967. 492.

⁵ VÚ 1889. 241.

⁶ BECKS 1992. 19.

⁷ VÚ 1889. 242.

⁸ WOOD 1967. 492.

⁹ VÚ 1889. 242.

¹⁰ BECKS 1992. 24.

¹¹ A Pont-Neuf híd mindkét végén ellenőrző hivatal volt, s a
kikölcsönző a túlsó oldalon fizette ki a használati díjat.

¹² ALBROD 1992. 29-35.

¹³ ALBROD 1992. 31.

¹⁴ Ezek nyelét el lehetett hajlítani, úgy, hogy a ferdén eső
napsugarak ellen is védjen.

¹⁵ A Nemzeti Múzeum gyűjteményében 59.144. leltári szá-
mon van egy „knicker”-ernyő. Nyele zöldre zománcozott
réz, fogója faragott csont. Fehér habos selyem, hét sor szí-
romból összeállított a lapja, rózsát utánozó a közepe. A csé-
szelevelek zöld selyemből készültek.

¹⁶ VÚ 1889. 242.

¹⁷ KYBALOVA 1977. 281.

¹⁸ SPARY 1992. 48-64.

¹⁹ VÚ 1889. 242.

²⁰ SPARY 1992. 48-64.

²¹ A hiányzó nyél rekonstruálásához az Iparművészeti Mú-
zeum gyűjteményében a következő analógiákat találtam:
• Ltsz.: 54.210.9. Ekrűszínű, recebetétes selyem
napernyő. A nyele több részből összetoldozott fa, réz
gombbal a végén.

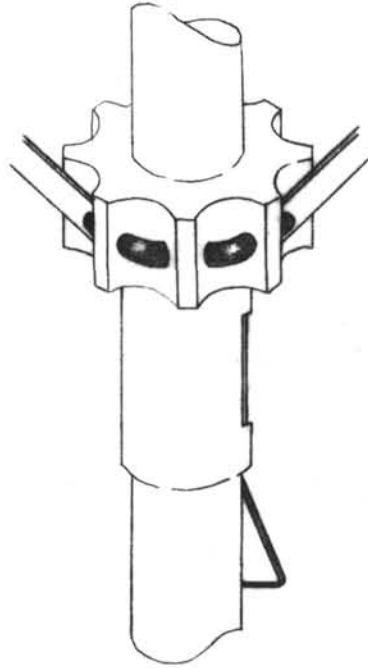
- Ltsz.: 65.823. Fekete, csipkeborítású ernyő, fából készült szárral és nyéllal. A szár toldását rézgyűrű rejti, majd újabb rézgyűrűvel csatlakozik a gyöngyház díszű rézgombos fogantyú.
 - Ltsz.: 51.15.16. Áttört, csipkeszerű anyaggal borított, ekrű napernyő. A szár itt is toldott, rézgyűrűvel csatlakoztatva a fogantyú analóg a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményében lévő 84.8.1. leltári számú napernyő bogycs díszű, "L" alakú fogantyújával, de anyaga réz.
 - Ltsz.: 64.171. Fekete, csipkehatású tüllel borított napernyő. A nyele fából készült, "L" alakú, faragott növényi ornamenssel díszített.
- ²² A Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményében található napernyők:
- Fekete szecessziós női napernyő Ltsz.: 84.8.1. Hossza: 96,5 cm. Küllő hossza: 47 cm. Fodor hossza 13-14 cm, a küllőn túl. Alapszövege 8 részből szabott, fekete, vászonkötésű, selyem. Felette fekete méhsejt lyukú tüll, virágmintával. A váz fekete, festett fém és fa. Állapota: restaurált.
 - Napernyő Ltsz.: 86.154.9., hossza: 68,5 cm. Küllő hossza: 50,5 cm. Huzata 12 részből szabott, fekete, vászonkötésű, selyemszövet; alján körben 11 cm széles lyukhímzés, fekete selyemfonallal. A váz fekete, festett fém és fa. A küllők egyikén a készítő által elhelyezett címkén a "JDEAL B & C" felirat látható, a "B" előtt egy vágató lovas képével. Állapota: a selyem cikkek középvonalán az anyag töredező, kopott fakult. A napernyő tartozéka még (86.154.10.) a csúcshoz egy gépi csipke, az anyag aljára pedig fekete rojt.
 - Napernyő Ltsz.: I.56. 60. XIX. század közepe. Antal I. ajándéka. Hossza: 51 cm. Küllő hossza: 18 cm. Huzata 6 részből szabott, almazöld selyematlasz. Ebből készült a 9,5 cm széles fodor is, amely a küllőn túl lóg, és a csontkarikában végződő csúcs alatti, 4 cm széles, rakott gallér. A szára fa, két helyen csuklóval ellátott, ún. "knicker". Az ernyő huzatát tartó küllők nádból, az összecukódást biztosító rövid támasztó küllők vasból, a gyűrűk rézből készültek. A csúcs és a nyél csontból faragott. Állapota: a szövet mustársárgára fakult, felhasadozott, szennyezett, belése rozsdás, hiányos.
 - Napernyő Ltsz.: I.56. 61. Magyar Mária ajándéka. Hossza jelenleg: 49,5 cm, a nyél hiányzik a szárról. Küllő hossza: 19 cm. Huzata 6 részből szabott, félélyem atlasz. Fehér alapra nyomott, kék virágmintával, fekete széllal. A fodra bordó atlaszból készült, fehér, vászonkötésű selyembéléssel. Mindkettő alján színben megegyező rojt, a bordó fodrot az ernyő cikkelyeinek középvonalánál felrántolták, így ott kilátszik alóla az alsó, fehér fodor. A szélességük a rojttal együtt 8 cm, a küllőn túl lóg. A csúcs alatti húzott gallér a bordó fodorral megegyező, szélessége 4 cm. A szára fa, két helyen csuklóval ellátott, ún. "knicker". Az ernyő huzatát tartó küllők nádból, az összecukódást biztosító rövid támasztó küllők vasból, a gyűrűk rézből készültek. A csúcs csontból faragott, karikában végződő. Állapota: szakadt, fakult, szennyezett, hiányos.
 - Hímzett, ekrű napernyő Ltsz.: I.53.4.105. Hossza: 81,2 cm. Küllő hossza: 55,5 cm. Huzata 8 részből szabott, natúr, vászonkötésű, pamutszövet selyemfonalas lyukhímzéssel; alja körben cakkozott, gépi, slingelést utánozó láncöltéssel szegett. A küllőzet fehérre festett fém, az ezeket összefogó gyűrűk, az ernyőcsúcs és a szárba épített ütközők rézből valók. A szár és a nyél lakkozott, natúr fa. Az ernyőcsúcs alatt a száron egy 4 cm magas ráncolt textil dísz van, mely a huzat anyagával megegyező. Állapota: restaurált.
 - Keleties jellegű napernyő Ltsz.: 86.51.1. Hossza: 49,5 cm. Küllő hossza: 34 cm, plusz 0,8 cm a ráhúzott csontvég. Huzata 12 részből szabott, vászonkötésű, nyomott virágmintás, pamutszövet. Alján körben keskeny, visszahajtott anyagszél, gépi huroköltéssel szegett. A küllőzet, a gyűrűk és az ütközők anyaga feketére festett vas. A szár és a nyél fából készült, a nyélen vésett és festett dísszel. Az ernyőcsúcs hiányzik. Állapota különben ép, de a huzata nagyon kifakult.
 - Rózsaszín napernyő Ltsz.: 86.150.1. Hossza: 47,8 cm. Küllő hossza: 32 cm. Huzata 8 részből szabott, színes virágbokrétákkal nyomott, vászonkötésű szövet. Alja körben épszél. A küllőzet a gyűrűkkel és az ütközők feketére festett vas. Az ernyőcsúcs és a szár natúr fa, valamint a nyél lakkozott. Állapota: restaurált.
- ²³ Eckert Anikó restaurálta 1985 körül.
- ²⁴ Dokumentációjuk rendelkezésemre bocsátásáért itt mondok köszönetet a Magyar Nemzeti Múzeum textilrestaurátorainak.
- ²⁵ Paralooid B 72: metil-akrilát (30%)+etil-metakrilát (70%) kopolimer. Igen jó öregedésszálló, toluol, xilol és alkohol stb. oldja.
- ²⁶ Az Evamin cc. semleges kémhatású, nemionos mosószer, mely nagy szénatomszámú alkoholok étereiből és aromás aminokból álló keverék. 10%-os oldatának pH-ja 7,5.
- ²⁷ etilén-diamin-tetraecetsav dinátriumsója (Selecton B2.): komplexképző vegyület.
- ²⁸ Az optimális kiállítási feltételek textiliák esetében az alábbiak: relatív páratartalom (RH): 50 +/- 5%; megvilágítás: 50 lux, U.V.max.: 75 Mw/lm, hőmérséklet: 20+/-2C°

RESTORATION OF A WOMAN'S ART NOUVEAU PARASOL

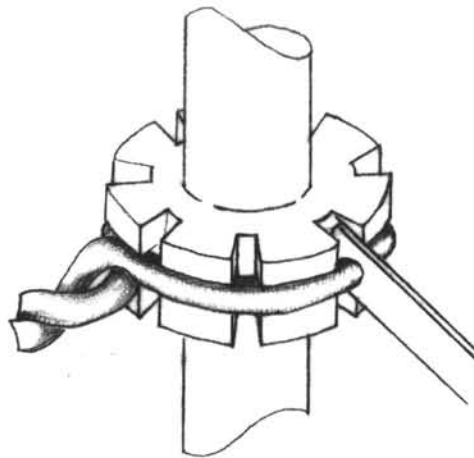
The first section of the article provides a brief survey of the history and technical development of umbrellas. The second part reports the restoration of a woman's Art Nouveau parasol. In connection with this, insight is obtained into the solutions of the general problems involved with the conservation of umbrellas, as well as how these had to be modified to deal with the peculiarities of the object in question.

A frequent problem with old umbrellas is, that the aged material of the cover cannot cope with the stretching effect of the spokes in an open state. The way this is generally solved, is to fix a ribbon between the cover and the lining, which holds the spokes a little closer together, reducing the circumference of the umbrella, and thus the stretching effect on the cover. In the case of unlined umbrellas, there is no way to hide the ribbon behind the lining, so it is tucked away in the folded over hem of the cover. As the Egeralja parasol is unlined, and the edge of the cover has been simply scal-

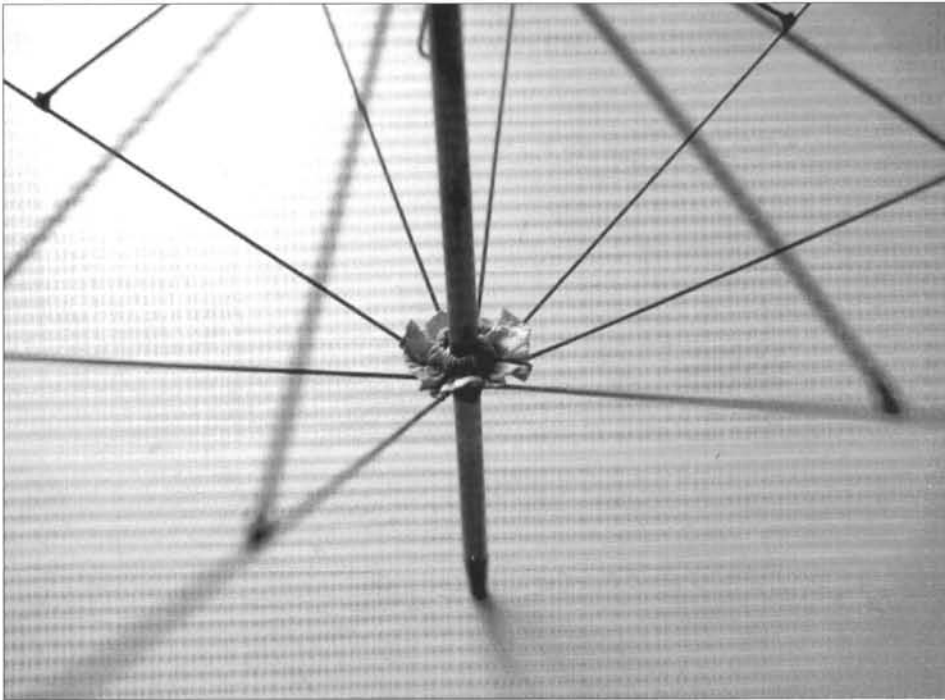
loped instead of hemmed, a different method from those mentioned above had to be used when carrying out the restoration work. The main point is, that instead of using a ribbon to hold the spokes closer together, the stretching effect is borne by the supporting material, which must be both suitable to fill in the missing parts (its structure must be similar to that of the original), and also be strong enough to free the original material from the stretching effect of the spokes. Cotton atlas cloth of high thread density fulfilled both conditions. Support was achieved using slipped running stitch over a convex surface. The support material was underneath on the smaller circle, the original over the top on the larger circle. The difference between the two circumferences ensures that in every segment, the support material is slightly smaller than the original to the same extent. In this way, the stretching effect is borne by the cotton atlas with the smaller circumference. Following restoration, the parasol may be opened safely.

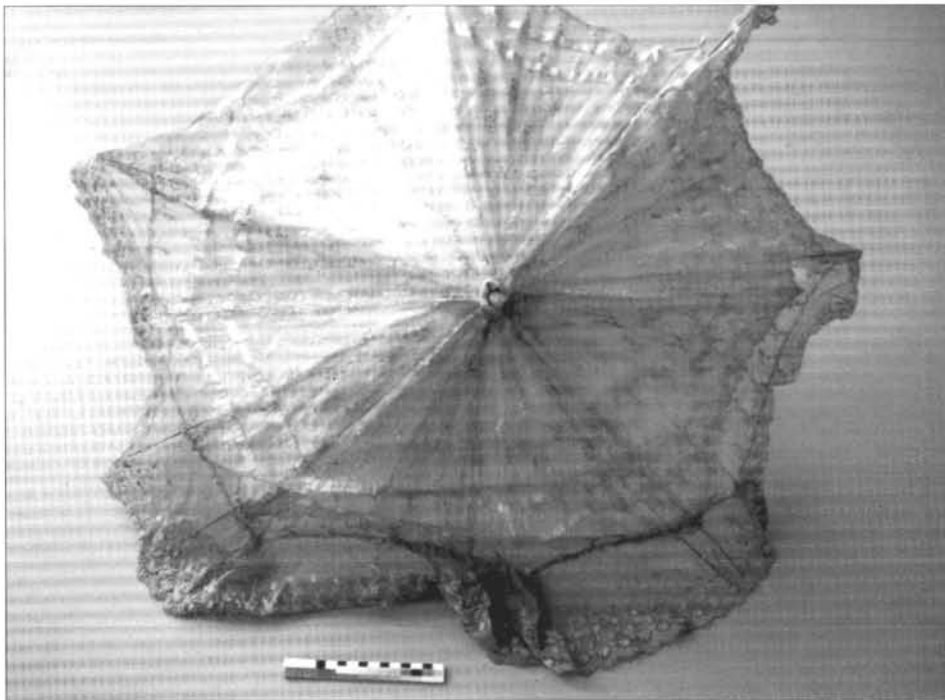
1. ábra. A küllőket tartó fogaskerékszerű gyűrű
Figure 1. The gear wheel like ring to hold the spokes

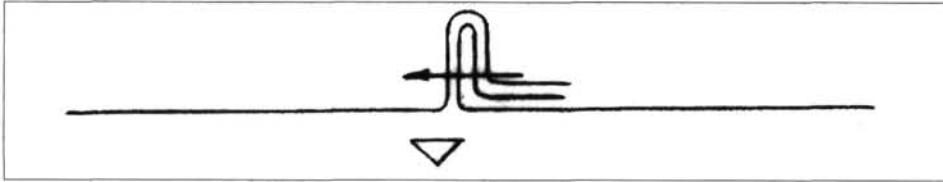
2. ábra. A küllőket tartó vízszintes hornyolású gyűrű
Figure 2. The horizontally grooved ring to hold the spokes

3. ábra. Az egeraljai napernyő vázának részlete
Figure 3. Detail of the framework of the Egeralja parasol

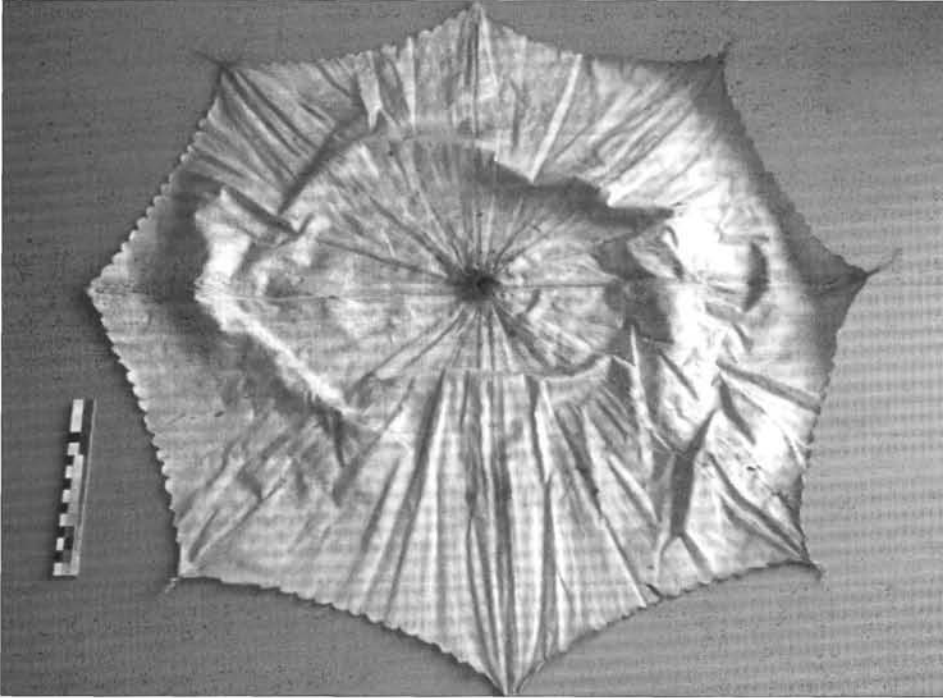
4. ábra. Az egeraljai ernyő kétrétegű huzata
Figure 4. The doubled-layered cover of the Egeralja parasol

5. ábra. Keresztmetszet az ernyő huzatának összevarrási módjáról
Figure 5. Cross-section of the sewing technique used for the parasol cover

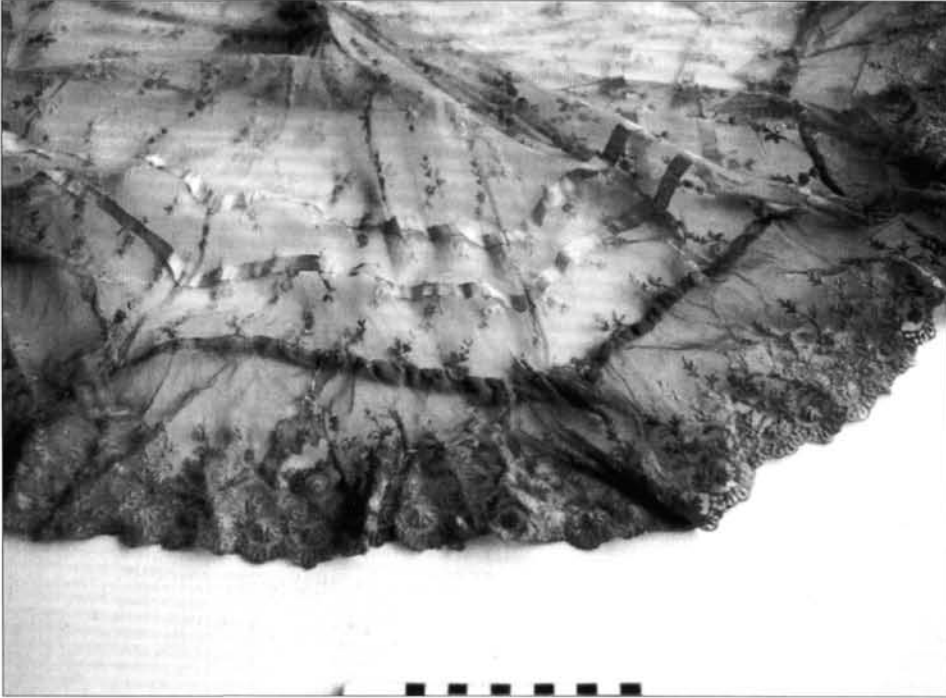
6. ábra. Analóg tárgy a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményéből
Figure 6. Analogous object from „Laczkó Dezső” Museum collection

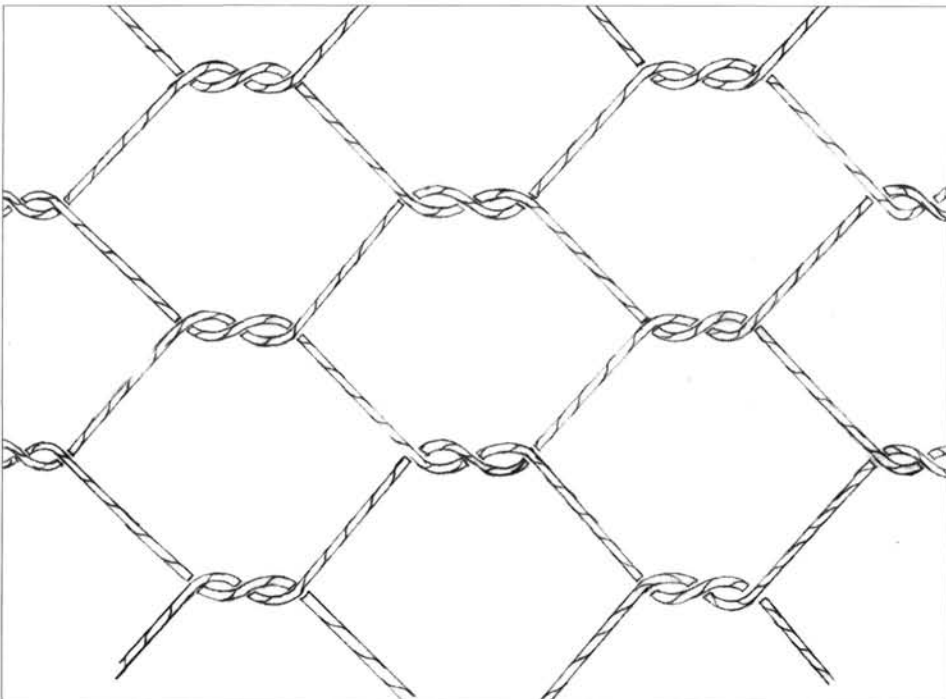
7. ábra. A napernyő huzatának alapszövede restaurálás előtt
Figure 7. The undertexture of the parasol cover before restoration

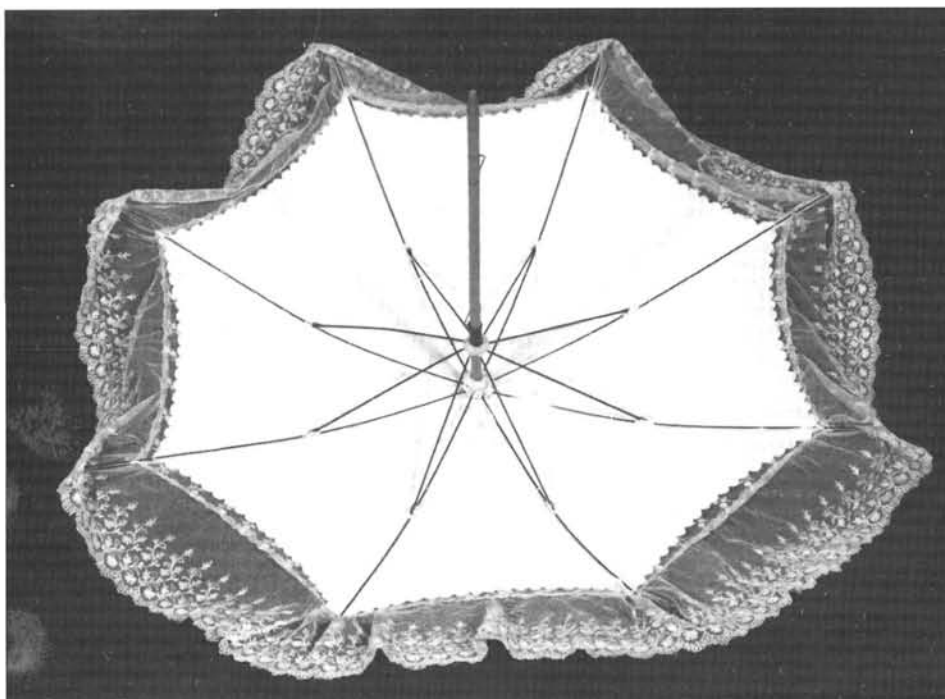
8. ábra. A küllőkkel közvetlen érintkező szövetek
Figure 8. The cloth sections in direct contact with the spokes

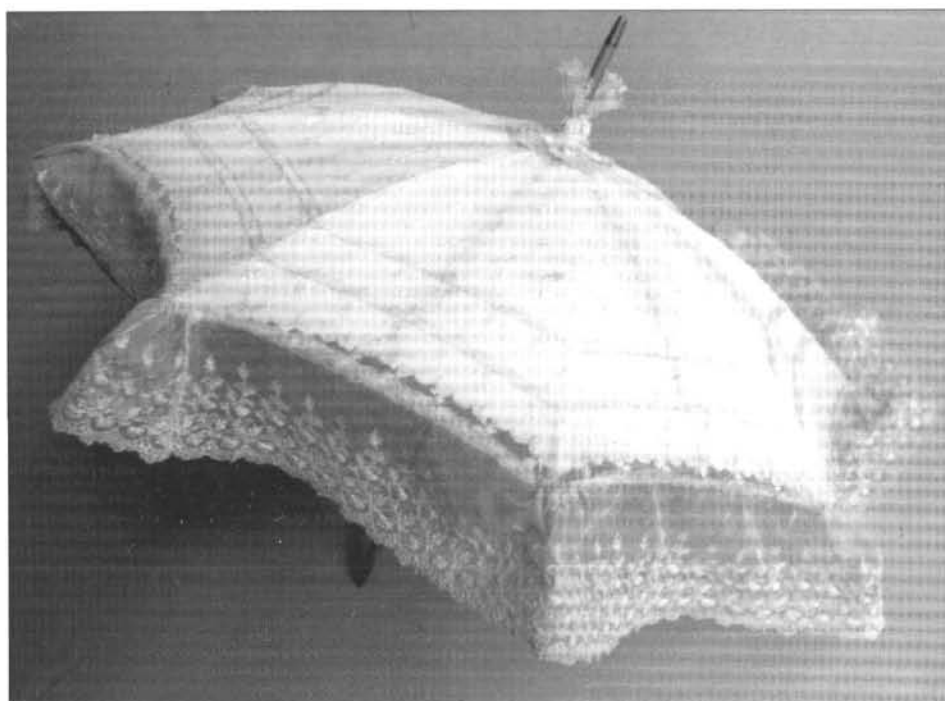
9. ábra. A napernyő tüllborításának állapota restaurálás előtt
Figure 9. The state of the tulle covering of the parasol before restoration

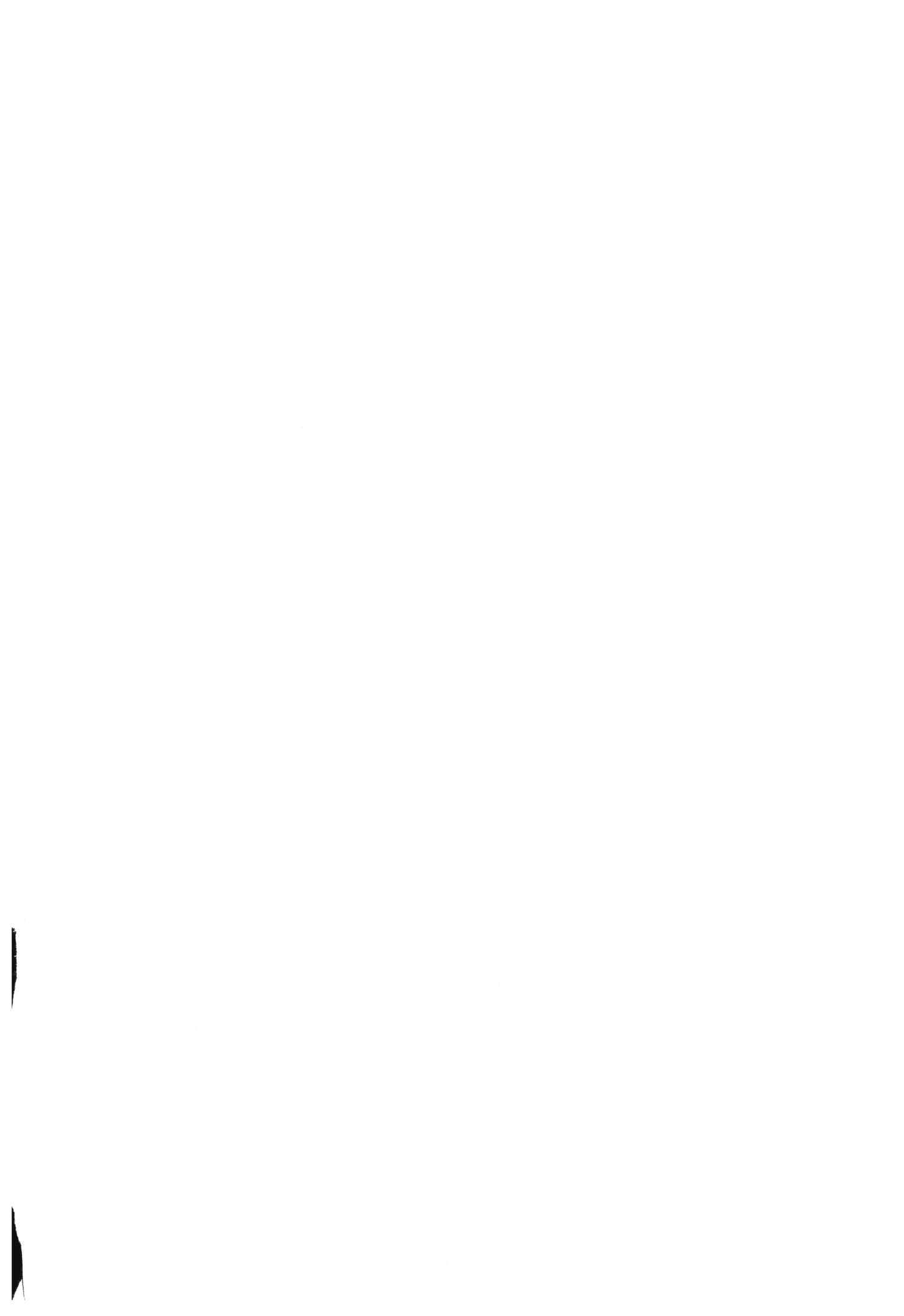
10. ábra. A tüll méhsejtlyukú kötése. (Rajz: Eckert A.)
Figure 10. The honeycomb knit of the tulle (drawing by A. Eckert)

11. ábra. Az egerlaji napernyő belseje restaurálás után
Figure 11. The inside of the Egerlaji parasol after restoration

12. ábra. A napernyő külső képe konzerválás után
Figure 12. The external appearance of the parasol after conservation

PUBLIKATIONES
MUSEORUM COMITATUS VESPRIMIENSIS

22
2002

REDIGIT
SYLVIA K. PALÁGYI

VESPRIMII 2002

A VESZPRÉM MEGYEI MÚZEUMOK
KÖZLEMÉNYEI

22
2002

SZERKESZTŐ
K. PALÁGYI SYLVIA

VESZPRÉM, 2002

Készült
a
Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával

Címlapterv:
Kulcsár Ágnes

ISSN 0237-9589

A VESZPRÉM MEGYEI MÚZEUMI IGAZGATÓSÁG KIADVÁNYA

Felelős kiadó: V. dr. Fodor Zsuzsa megyei múzeumigazgató

Készült 600 példányban, 28 A/5 ív terjedelemben

Tipográfiai és nyomdai munkák:

Viza Kft.

H-8200 Veszprém, Hajlat utca 31.

Telefon/fax: +36 88 429 936

E-mail: viza@veszprem.hu

TARTALOM — CONTENT

V. FODOR Zsuzsa:	Beszámoló a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság 1999. és 2000. évi, valamint 2001. évi tevékenységéről	7
REGENYE Judit:	Chronological situation of the Sopot culture in Hungary — A sopot kultúra kronológiai helyzete Magyarországon	31
PATAY Róbert:	Kora bronzkori leletek Balatonkeneséről — Early Bronze Age finds from Balatonkenese	43
K. PALÁGYI Sylvia:	Emberfej alakú bronzedény Bakonyszentkirályról (Kitekintéssel a belső-pannoniai darabokra) — A bronze vessel in the shape of a human head from Bakonyszentkirály (With a survey of pieces from inner Pannonia)	57
ÉRY Kinga:	V. századi csontvázleletek Nagydém határából — 5 th century skeletons from Nagydém, Hungary	69
S. PERÉMI Ágota:	A Lesencetomaj-Piroskereszt Keszthely-kultúras temető övveretes sírjai — Graves with belt mountings in the Keszthely culture cemetery in Lesencetomaj-Piroskereszt	79
RAINER Pál:	Balatonfüzfő-Máma, középv- és újkori temetőrészlet — Balatonfüzfő-Máma, section of medieval and modern period cemetery	111
KONCZ Pál:	A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum könyvtárának velencei ősnymtatványa — A Venetian Incunabulum from the Museum „Laczkó Dezső” Library (Veszprém)	129
GOPCSA Katalin:	Veszprémi városképek a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményében — Veszprém city pictures in the collection of „Laczkó Dezső” (Veszprém)	135
ÁCS Anna:	A gazdálkodó költő Kisfaludy Sándor gazdálkodása bevételi pénztárkönyve alapján — The farmer poet Sándor Kisfaludy’s farming based on his cash book	149
S. LACKOVITS Emőke:	„Ó, áldandó Szentháromság...” Szentháromság tisztelete és ábrázolásai a Bakonyi és a Balaton-felvidéki vallásos népeletben — Veneration and depiction of the Holy Trinity in the popular religious life of the Bakony and the Balaton Uplands	159
MÉSZÁROS Veronika:	Család- és háztörténet egy Veszprém, Temető-hegyi régi német familia tagjának emlékei alapján — Family and housing history based on the recollections of a member of an old German family in Temető-hegy, Veszprém	179
UJJ Ágnes:	Terra sigillata- és üvegtál újrestaurálása — New Restoration of terra sigillata and glass bowl	197
EGERVÁRI Márta:	Egy szecessziós női napernyő restaurálása — Restoration of a woman’s art nouveau parasol	207

